

Van recht van antwoord tot plicht van wederwoord

POL DELTOUR*

Eric Brewaeys, *Recht van antwoord*, Algemene Praktische Rechtsverzameling, E. Story-Scientia, 2005, 112 p.

Iedereen heeft er belang bij dat de nieuwsmedia correcte informatie leveren: het publiek, het nieuwsmedium zelf en *last but not least* het betrokken nieuwssubject. In dat licht is het niet abnormaal dat nieuwssubjecten over de mogelijkheid beschikken om een medium van antwoord te dienen. Ondermeer in de gerechtelijke sfeer, waar informatie vaak zeer gevoelig ligt, is die repliekmogelijkheid van groot belang. Het wettelijk geregelde recht van antwoord is vrij goed gekend als verweermiddel, maar zowel het mediarecht als de journalistieke deontologie stelt nog ander geschut tegen de pers ter beschikking.

Nieuwsmedia hebben, voor een goed begrip, niet kortweg de plicht correct te informeren. Zoiets zou er al snel kunnen op uitdraaien dat alle journalisten verondersteld worden samen de ene Belgische Staatscourant vol te schrijven. Van kranten, magazines en omroepen wordt nog iets anders verwacht: dat ze kritisch informeren. Daar hoort ook bij dat ze informatie kunnen verspreiden die verwacht, shockeert of tegen de borst stuit - zoals het Europese Hof voor de Mensenrechten het treffend formuleert. Precies de dialectiek die hieruit voortvloeit laat democratische samenlevingen toe stappen te zetten in de richting van wat we hier korthedshalve maar 'vooruitgang' noemen.

Het belet niet dat in zoverre nieuwsmedia feiten rapporteren, er mag van uitgegaan worden dat die feiten kloppen. Iedereen heeft recht op een eigen mening, maar daarmee nog niet op zijn eigen feiten. Daar is om evidente redenen het nieuwssubject zelf mee gebaat - je maakt het maar mee dat je reputatie onderuit wordt gehaald door het eenzijdige of misschien lasterlijke verhaal van een concurrent, een ex-partner of een concurrent. Maar ook het publiek, dat recht heeft op correcte informatie, is absoluut betrokken partij. Tot slot blijven de media zelf ook maar het best stipt bij de les. Niets minder dan hun geloofwaardigheid staat op het spel, en die vormt naast hun morele kracht ook in commercieel opzicht de brandstof waarop zij draaien.

De plicht om correcte informatie te leveren komt er in essentie op neer dat men inlichtingen controleert, of 'checkt' in het jargon. Dat is niet altijd nodig: de journalist die visueel getuige is van een brand, hoeft niet zonodig naar de brandweer te bellen voor een bevestiging. Maar wie ook wil berichten over de oorzaak van de brand, beluistert idealiter toch maar beter meerdere klokken. Ook wie in de politieke oppositiekringen opvangt dat Verhofstadt aan het vallen is, belt best eens met een regeringsbron vooraleer te publiceren. Net zoals de journalist die hoort waaien dat een beruchte gangster is ontsnapt, er goed aan doet eerst met Justitie te bellen of de nieuwsflashes van het pers-

* Pol Deltour is nationaal secretaris van de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België (AVBB) en van de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ)

agentschap Belga te raadplegen vooraleer het in de krant of nieuwsuitzending te gooien.

Een pak nieuws is natuurlijk onwelgevallig voor een of meer personen. Brengt hen 'in opspraak'. Dat soort nieuws baadt vaak in de politieke of gerechtelijke sfeer. Over een (min of meer bekende) man wordt gezegd - in het bijzonder door zijn ex - dat ie zijn kinderen misbruikt of 'ontvoert'. Iemand wordt gearresteerd voor wat dan ook. Man of vrouw staat voor een rechtbank voor iets wat de publieke opinie danig beroert... Een essentiële variant van het controlebeginsel is dan dat men de betrokkene(n) een wederwoord verleent op de informatie die hen betreft. Dat men die persoon "om een reactie vraagt". Het is een van de meest gehoorde quotes op elke redactie, elke dag opnieuw: "en vraag hem/haar om een reactie"...

Nog altijd zijn er diverse manieren om het principe van woord/wederwoord gestalte te geven. Dat kan gebeuren op hetzelfde moment als het oorspronkelijke bericht wordt gegeven of nadien, in een volgende krant of nieuwsuitzending. Om de reactie van het nieuwssubject kan ook worden gevraagd, of anders opteert een redactie ervoor te wachten tot die persoon zelf iets van zich laat horen.

Het wettelijk geregelde recht van antwoord is in dit spectrum een vrij goed gekend fenomeen. Dat recht houdt voor elke in de media aangewezen persoon de mogelijkheid in om te reageren op een nieuwsbericht en - binnen welbepaalde grenzen - zijn eigen voorstelling van zaken te geven. Voor de zogenaamde geschreven pers gaat die repliek-mogelijkheid zeer ver. De reactie hoeft niet noodzakelijk te gebeuren op een fout of een benadeling in het artikel, reageren kan van zodra men bij name is genoemd is impliciet is aangewezen. Ook een neutraal of zelfs positief artikel in de krant kan dus aanleiding geven tot een recht van antwoord. De wetgever zag en ziet dit - voor het eerst in 1789, vervolgens in 1831 en in 1961, en laatst nog in 2003, op het Vlaamse beleidsniveau - als een passende compensatie voor de verregaande persvrijheid die de media sinds de Franse Revolutie ook hadden verkregen. Het belet niet dat de regeling zeker in permiddens fel ter discussie staat. Op die wijze wordt het recht van antwoord een vrijgeleide voor de meest onzinnige en ongewenste zelfpromotiecampagnes via de pers, heet het dan. Ook een denktank gemandateerd door de minister van Economische Zaken - dit in het licht van diens reguleringsbevoegdheden over de zogenaamde 'nieuwe media' - ziet een afzwakking van het recht van antwoord in de geschreven pers daarom zitten. Op die manier zouden burgers enkel nog kunnen reageren op nieuwsberichten die foutief of eerrovend zijn. Precies zoals nu reeds het geval is voor de audiovisuele media. De wet van 1961, zoals gekopieerd door het Vlaamse decreet van 2003, reserveert het recht van antwoord ten overstaan van radio en tv uitsluitend voor personen of instanties die onjuistheden over hen willen rechtzetten of willen reageren op berichten die hun eer aantasten.

Over het recht van antwoord - zowel ten aanzien van de print- als de audiovisuele media - is zopas bij Story Scientia in de reeks Algemene Praktische Rechtsverzameling een boekje verschenen. Het is van de hand van Eric Brewaeyts, staatsraad in de Raad van State en docent aan de VUB, en het is een uitstekend werkje geworden. Zoals het een APR-publicatie betaamt, levert dit boekje voor elke praktische vraag die zich rond het thema stelt, een snel en accuraat antwoord. Wie kan, binnen welke termijnen, met welke lengte en volgens welke andere normen een recht van antwoord indienen dan wel publiceren of uitzenden? Vanaf heden heeft geen enkele mediaprofessional nog een excuus om het niét te weten, want Eric Brewaeyts zet het allemaal heel kundig en

doorzichtig uiteen. Daar zijn overigens zowel de burgers-nieuwssubject als de nieuws-media mee gediend, want de handleiding vertoont een bijna vanzelfsprekend juridisch-neutraal perspectief. Toch belet dat de auteur niet om hier en daar stelling te nemen. De te verre gaande antwoordmogelijkheid ten overstaan van de gedrukte media - genoemd of impliciet aangewezen zijn volstaat - is zo een item dat Brewaeyts tot reflexie noopt. Net zoals het feit dat enkel wetenschappelijke, artistieke en letterkundige kritiek een uitzondering vormen op de regel, in die zin dat een recht van antwoord hierop enkel mogelijk is om een feitelijk element recht te zetten of een aantasting van de eer af te weren. Spijtig genoeg, zegt Eric Brewaeyts daarover, 'vergat' de wetgever een reeks andere personen die door hun aard kritiek vanwege de media uitlokken en toch nog altijd vrijuit mogen reageren, en hij noemt politici, sportlui, advocaten en 'bekende Vlamingen'. "Een mogelijke schending van het gelijkheidsbeginsel?"

Brewaeyts is behalve magistraat ook voorzitter van de Raad voor de Journalistiek, het deontologisch-zelfregulerend college dat de Vlaamse journalistenvereniging VVJ en de Vlaamse mediadirecties in 2002 uit de grond hebben gestampt. Dat laat hem toe een band te leggen tussen het wettelijke recht van antwoord en vergelijkbare regels in de journalistiek-deontologische sfeer. Twee deontologische principes worden vermeld: de regel van hoor en wederhoor - die het recht van antwoord als het ware anticipeert - en de regel dat foutieve informatie ten allen tijde moet worden rechtgezet. Dat die verbinding tussen recht en deontologie wordt gelegd, kan alleen maar worden toegejuicht. Niet weinig journalisten laten zich aan de juridische regulering van hun activiteit maar weinig gelegen, en verlaten zich veeleer op wat de beroepsdeontologie hen voorschrijft. In het beste geval zullen ze wettelijke of jurisprudentiële uitspraken bekijken in het licht van wat de deontologische codes rond journalistiek hen voorschrijven. Daaronder verstaan: overheidsregulering kan worden nageleefd, maar dan wel enkel wanneer ze compatibel blijkt met de ethiek van het vak.

Precies door die praktijkrelevantie zijn de journalistiek-deontologische principes en praktijken rond woord en wederwoord wellicht meer waard dan de aandacht die Eric Brewaeyts er in het bestek van zijn boek kon aan besteden. De journalistieke beroepsgroep is overigens niet pas sinds vandaag met de zaken begaan. De *Internationale Verklaring van Plichten en Rechten van de Journalist* uit 1971 schrijft ondermeer voor dat journalisten ten allen tijde "de waarheid moeten eerbiedigen (welke ook de gevolgen voor hen mogen zijn)", dat ze "geen essentiële informatie mogen schrappen", en dat ze "elke gepubliceerde informatie moeten rechtzetten indien deze onjuist blijkt te zijn". De Belgische *Code van Journalistieke Beginselen* uit 1982, die behalve door de journalistenbond AVBB ook door de uitgevers van kranten en magazines ondertekend werd, bekrachtigt die verbintenissen. Zo moeten de feiten "onpartijdig verzameld en weergegeven worden", erkent de pers "de vrijheid van publicatie van verschillende standpunten", en moeten "feiten en informatie die na publicatie ervan foutief blijken te zijn worden rechtgezet zonder beperking en onverminderd de wettelijke beschikkingen inzake het recht op antwoord".

Nogal breed geformuleerde principes natuurlijk, waarmee men in theorie alle kanten uitkan, maar waarvan in de praktijk niettemin is gebleken dat de zelfregulerende instanties in de journalistieke sector er strak de hand aan houden. Bij herhaling zijn journalisten en/of hun redactieverantwoordelijken op de vingers getikt voor (te) eenzijdige berichtgeving of het niet loyaal corrigeren van onjuistheden. Dat gebeurde in de

periode 1995-2002 nog door de oude Raad voor Deontologie van de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België (AVBB), nadien nam - althans in Vlaanderen - de Raad voor de Journalistiek de rol over.

Een nogal belangrijk precedent dateert van 1997, toen een krant fors te keer ging tegen de toenmalige procureur des konings van Brussel, Benoît Dejemeppe. Onder de kop 'De procureur leidt een bordeel' werd Dejemeppe verweten het Brusselse prostitutiemilieu te beschermen - een beschuldiging die een Brusselse zakenman tijdens een persconferentie luidop had geformuleerd. De Raad voor Deontologie tikte het dagblad op de vingers omdat het de verdachtmakingen kritiekloos tot de zijne had gemaakt en naliet een repliek van Dejemeppe zelf te publiceren. Voor de krant pleitte even later dan weer dat ze - een primeur! - het voor haar negatieve advies van de Raad voor Deontologie vrijwillig publiceerde.

Enkele keren hebben de Raad voor Deontologie en de Raad voor de Journalistiek al beslist dat wanneer beschuldigingen aan iemands adres substantieel zijn, het zaak is die persoon voorafgaand aan elke publicatie om een wederwoord te vragen. Desnoods - met name wanneer de betrokkene niet beschikbaar is voor een reactie - moet maar even van publicatie worden afgezien. In die zin besliste de Raad voor Deontologie bijvoorbeeld in 1999, toen een weekblad een gemeentelijke politiecommissaris beschuldigde van partijdigheid in een lokale 'taxi-oorlog'. Overduidelijk is dit beginsel van woord/wederwoord een journalistiek engagement dat het wettelijke recht van antwoord ver te boven gaat. Het verplicht de journalist er nu eenmaal toe om pro-actief een of meer replieken in te zamelen op initiële informatie. Makkelijk is dat niet altijd. Je maakt er je als journalist zelden sympathiek mee, om te beginnen bij het nieuws-subject zelf. Bovendien worden mogelijk concurrerende media gealarmeerd wanneer je begint rond te bellen om informatie te checken. Tot slot dreigt een aanvankelijk sterk verhaal meer dan eens te verdrinken in nuances - "je moet een verhaal ook niet kapot-checken", hoor je wel eens zeggen op sommige redacties. Toch mag dit de aandacht voor het woord/wederwoord-principe niet doen verslappen. Behalve dat dit de correctheid van de informatie dient, staat tenslotte ook het vermoeden van onschuld op het spel - een eveneens zeer behartigenswaardig principieel. Positief is dan ook dat de Raad voor de Journalistiek de eerder door de Raad voor Deontologie uitgestippelde lijnen mooi doortrekt. Zo staat in een advies van 11 december 2003 te lezen: "De verdachtmaking in de krant van klager vertoont een zo ernstig karakter (*het betrof megaverspillingen van overheidsgeld door een gemeentesecretaris*) dat de klager gehoord had moeten worden vooraleer tot publicatie over te gaan." En in een advies van 8 september 2005 heet het zo: "In het artikel worden zware verdachtmakingen geuit, die hoofdzakelijk gebaseerd zijn op het standpunt van een enkele dissidente bron. Het ware dan ook gepast geweest voor publicatie aan de woordvoerders van de belaagde om een reactie te vragen."

Niet enkel wat het pro-actieve wederwoord betreft levert de journalistieke deontologie een substantiële meerwaarde op het wettelijke recht van antwoord. Dat gebeurt ook op het stuk van de (latere) rechtzetting van eens gepubliceerde onjuistheden zelf. Diverse uitspraken - van zowel de Raad voor Deontologie als de Raad voor de Journalistiek - poneren immers dat rechtzettingen steeds 'loyaal' moeten gebeuren. Dat betekent ondermeer abstractie makend van formaliteiten - de formaliteiten inzake termijnen, lengtes en vermeldingen die zo ingebakken zitten in de wetgeving op het recht van antwoord. "Het recht op rechtzetting", aldus de Raad voor de Journalistiek in adviezen

van 2003 en 2004, "is een rechtmatig uitvloeisel van de persvrijheid. Wanneer betrokkenen hierom uitdrukkelijk verzoeken, kan het enkel om ernstige redenen afgewezen worden." Die 'ernstige redenen', zoveel is zeker, laten veel minder snel een weigering van het antwoord toe dan de vele formeel-technische voorwaarden voor een wettelijk recht van antwoord dat doen. Anderzijds honoreert de journalistieke deontologie wel degelijk enkel echte rechtzettingen, niet de eerste beste beschouwing van iemand die nog maar 'genoemd' of zelfs 'impliciet aangewezen' is in een nieuwsbericht. In een optimistische bui kan men dan zeggen dat de journalistieke deontologie hiermee vooruitloopt op een nieuwe wettelijke regeling voor de pers die hopelijk snel rond geraakt...